

ЧИ НЕОБХІДНІ ЧУЖОЗЕМНІ СЛОВА В УКРАЇНСЬКІЙ “ТЕРМІНОЛОГІЇ”

© Богдан Слабий, 2002

Безмірне впровадження чужоземних слів в українську мову є не бажаним та шкідливим. Наша мова є гнучка та багата на слова. Науковці та знавці повинні вживати ці запаси для створення наукових виразів. До того ж, чужоземні назви потрібно буквувати за слухом.

Unlimited assimilation of foreign words in the Ukrainian language is not desirable and is harmful. Our language is flexible and rich in words. Scientists and experts should use this resource in their terminology. In addition, foreign names must be spelled phonetically.

В американському словнику “Webster” пояснюється, що слово “terminology” походить від латинського слова “terminus”, котре пояснюється словом “term” себто “вираз” та “expression” себто “вислів”, хоч слово “term” вживається приблизно в 9 різних значеннях, а слово “expression” вживається принаймні в 4 різних значеннях, залежно від видання даного словника. Саме слово “terminology” відноситься до збірки слів, котрі мають стисле значення в певній галузі науки чи навчання.

Іншими словами, кожна мова складається зі слів, котрими люди даного народу розуміються. Тільки певні слова з них в одній чи другій галузі навчання вживаються в стислім значенні. Слова утримують своє стисле значення, коли сама мова народа розвивається та змінюється; нові слова з’являються, інші набирають нове значення, а декотрі зникають.

Велику вартість має стаття Юрія Кобів під заголовком “Як ромашку ‘охамомілили’”, котра з’явилась у видавництві “Зелені Карпати” від 1994 року, № 3/4. Ця стаття повідомляє, що природознавці вказали “що нам не має потреби широко використовувати іншомовні запозичення” рослинних назв. У довершенні двомовності в рослинному світі взяло участь багато науковців, вкладено багато праці. Ця праця, що була розпочата у Львові, продовжувалась в Києві й навіть до певної міри в Харкові. Важливість зберегти народні назви рослин полягала в тім, що вони “відбивають давні знання про властивості дерев, трав та квітів”. Себто зберегти не лише народні назви, але й народне знання та досвід. Потрібно також підкреслити, що ця праця до певної міри зберігала українську мову. “Про необхідність виробити українську наукову термінологію у різних галузях вперше було чітко проголошено на переломі 19–20 століть членами математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства ім. Т.Г.Шевченка у Львові”. Це підкреслює, що ми не мусимо вживати чужомовні вирази та вислови в жодній галузі науки, дослідях чи навіть в щоденному житті, в чому сьогодні не переконані більшість науковців та український загал.

Ми всі переконані, що будь-яка високо наукова праця мусить мати доцільну користь в суспільстві. Також дуже важливим в нашому житті є те, що більшу вагу має наше

сприймання даної справи, ніж дійсність, бо ми діємо відносно як справу сприймаємо. До того ж, двоє осіб можуть дивитись на одну й ту саму справу, однак сприймати і ставитись до неї по різному...

В 1993 році я був у Харкові й мав нагоду бути на святкуванні дня народження в оточенні художників. Присутні були малярі, співаки, письменники, музиканти, тощо. Враховуючи, що я російську мову не знаю, то навідь не пробував її калічити. Самозрозуміло, бесіда скоро зійшла на важливість російської мови та недомагання української. На що я відповів, що то стара байка, котра тягнеться від часів Шевченка. “Ой, ні, ні, Ви нас не зрозуміли”, відповіли мені. “Українська мова є тільки літературною, але не науковою і не ‘сучасною’”. Як доказ, попросили, щоб я перевів одне англійське слово українською. Я замислився та усвідомив, що в дійсності те слово вживають американці в трьох різних значеннях. Коли я це сказав своїм добродіям, то розмова в справі мови негайно урвалася. Однак останнє слово в ці справі сказала молода жінка: ”Я росіянка й приїхала на короткий час в Україну. Завтра повертаюсь й можливо в майбутньому більше сюди не приїду. Я українською не розмовляю і вчити її не буду. Але це є Україна і раніше чи пізніше ви всі будете розмовляти українською”.

В цій доповіді я звертаю головну увагу на щоденну мову народу, з якої науковці повинні брати слова, щоб описати нові спостереження в досліджах та нових винаходах, ніж присвоювати чужоземні. Слід зауважити, що присутні напевне вже давно звернули увагу, що я ‘не бувалі’ слова вживаю. Це не лише тому, що я родом з Буковини, чи що минуло більше 60 років, як виїхав з України, але і тому, що намагаюсь не вживати чужоземні слова. Я також підозрюю, що більшість присутніх мене не погано розуміють...

Хочу признатися, що в Україні стрічав багато нових слів, або слова з новим значенням ніж це мені відомо було в 40-вих роках. Такі слова, як двигун, докільця, сучасність, вказівник, доцільність, суспільство та багато інших. Мушу признатися, що не потребував словника, аби дізнатися значення цих слів, крім слова “двигун”, у значенні якого я не був певний.

Однак від 1991 року жажливо багато англійських слів з’являються в щоденному житку мови, в часописах та в інших видавництвах. Пояснення цього, котрі я чув були:

- тому що в нас не має відповідних слів ...
- щоб мову відживити та збагатити ...
- щоб мові дати літературно-науковий нахил..
- прагнення до різноманітності...
- щоб мова була більш сучасною ...
- не має наукових слів ...
- одне слово за багато значінь має ...
- не вживати слова, що подібні до слів у наших близьких сусідів ...

Відсутність відповідних слів в перекладі з одної мови на другу, не повинна сприяти накопиченню чужоземних слів. Слова кожного народу мають значення, які творились століттями. Дослівний переклад ніколи не можна досягнути. Таку мрію можна тільки порівняти з мрією в царство небесне, котре тільки здійсниться на небі.

Відживити та збагатити мову, надати мові літературно-наукового нахилу можна доволі добре з існуючими словами. Наша мова дуже багата і доволі гнучка, щоб певні слова

набирали нові значення. Можна навіть творити нові слова з українським коренем, як це роблять вірмени. Була стаття, здається, одного вірмена з Волині під заголовком “Українці не грайтесь зі своєю мовою”. Пригадую один приклад з тої статті: вірменські науковці шукали слово “парк”, котрого не має в їхній мові. Вирішили злучити два слова “гуляти” та “лісок”.

Для надання мові різноманітності слід заглянути у стародавні видавництва та повитягати відповідні слова. Потрібно збудити зацікавлення народу у власній мові та її красі. Тут знавці мови можуть найбільше прислужитись. Цей відтинок мови є дуже складний й вимагає багато праці. „Які слова слід вважати народними, а які ні?” – це вимагає глибокого знання не лише української мови. Працівники вищих наукових закладів чи в Україні чи деінде, вважають що їх праця мусить бути “вимагаючою”. Не потрібно багато роздумувати аби усвідомити, що значно важче підібрати відповідне українське слово, щоб описати чи окреслити яесь нове явище, ніж присвоїти англійське. То чому не прикласти трохи більше зусиль і мати в тім задоволення, що дана праця досягла дві мети. Пригадаймо собі тільки рішення Наукового Товариства ім. Т.Г.Шевченка у Львові при кінці 18 століття. Ми насміхаємось, коли чуємо американця чи канадця, що кажуть: “Марусю, візьми брум та позамітай порч. Поспішай кинути гарбедж на трок бо Майк їде на дамн”. Однак як це різниться від речення, що я прочитав у якомусь видавництві: “Підписання Конвенції означає практичну реалізацію суверенних прав України як суб’єкта міжнародного права в сфері міжнародного екологічного співробітництва”? То коли людина вживає неукраїнські слова через забуття, то ми насміхаємось, а коли друга особа свідомо вживає неукраїнські слова, то в такому випадку діло дозволяється. Я, властиво, не бачу різниці, бо наслідки ті самі. Чи народна українська мова менш вартісна? Чи мусимо вживати чужоземні слова, щоби щось путнє сказати?! І тепер можна мене зрозуміти, як можуть дві особи сприймати одну справу по-різному.

Введення нашої мови у “сучасність” не вимагає винаходу колеса. Коли я їхав поїздом з Києва до Вінниці в 2000 році, стрінув якогось депутата із Тернополя. Депутат, прізвище котрого я собі не пригадую, твердив, що торгівельна біда та низький рівень життя в Україні тому, що закони перестаріли, вони тягнуться від монгольських часів. Що до законів, то вони напевне тягнуться від Адама та Єви. Однак колесо вже давно віднайшли, його не потрібно знову віднаходжувати. Тепер не ті часи, коли культура поширювалась з Греції та Риму на слов’янські племена. Коли не було слів пояснити нове поняття старовинним племенам. В той час вдерлось найбільше чужоземних слів на наші землі. Тепер не має браку слів, тільки брак волі та само опанування – не красти чужоземні слова, наших доволі. Потрібно лише прикласти трохи праці та пристосувати існуючі народні слова.

Твердження, що не має доволі наукових слів у наші мові є наслідком невірного мислення та неправильного сприймання. Тут знов можна навести працю Наукового Товариства ім. Т.Г.Шевченка. Щобільше, коли хочеться пса вдарити, бук найдеться.

Що одне слово забагато значень має, це пуста вимова. Кожна мова має такі труднощі, тому це не виправдовує присвоєння чужоземних слів. Таку вимову не можна приймати з наукової, з образової, чи хоть із дієвої точки погляду. Як я вище згадував, слово “term” вживається в англійській мові в 9 різних значеннях.

Прагнення уникати слів, котрі подібні до тих, що вживають близькі сусіди України є дуже нерозсудливою й нездоровою думкою. В одному з повідомлень на минулих нарадах тут у Львові один з науковців радив у полі електрики вживати слово “резистенція” замість “опір”, бо „опір” дуже подібне до слова, котре один з наших сусідніх народів уживає. Недавно появилась стаття в котрімось часописі, де радилося щоб Україна змінила кирилівку на латинку. Такий підхід та порада нагадує мені американський вислів: “Відкрягти ніс щоби злостити обличчя.” Та’ж українська мова завжди буде ближча іншим слов’янським мовам ніж будь-котрій англо-саксонській мові чи будь-котрій з латинських мов. Український народ не мусить витратити зусилля, щоб відрізнити себе від своїх сусідів, бо він є відмінний. Чи решта світу усвідомлює це чи ні, це не наша, а їх згуба. Ми повинні тільки дотримуватись наших прагматичних засад, себто справедливості, чесності та ввічливості. Демократія цим засадам не протиставить. Правда, наші предки зробили багато помилок, зате ми тепер з них навчилися і є надія, що ті помилки не повторимо.

Цікаво звернути увагу, як поодинокі особи та народ спільно сприймають дію та обслугову мови. Кожний народ, включно з українським, вважає мову безперечною власністю. Такий підхід має певний від’ємний вплив. Найліпшим зображенням цього відношення є порівняння даного положення з родинним життям. Нам всім відомо, або можемо собі представити, що стається в подружжі, коли з одним чи другим членом поводяться, як з “безперечною власністю”. Так само з народною мовою, коли народ надживає вартість свого майна, себто мови, то наслідки, очевидно, не корисні, а то й шкідливі. Мову потрібно плекати, як будь-котру вартісну справу. Народ в Україні не поважає, не цінить, не виказує любов до своєї мови, що можна зауважити із того, як багато й як часто являються в денних розмовах, а також у часописах та інших видавництвах, чужоземні слова.

Чому слово “ресурси” має більше вартості ніж “запаси”. Чому “лідери”, а не “провідники”, чому “контракт”, а не “угода”, чому “волонтер”, а не “доброволець”, чому “партнерство”, а не “співробітництво”, чому “газета”, а не “часопис”, чому “друкувати” а не “печатати”, чому “реєстр”, а не “запис”, чому “конференція”, а не “наради”, чому “конвенція”, а не “збори”? Як студент при альбертійській університеті, я мешкав у сина посла до австрійського парламенту. Він часто звинувачував недомагання нашого народу на “рабський дух” людей. Я вважаю, що у занедбанні мови українським народом є дві причини: (1) привабливість чужоземних слів та (2) сприймання народної мови безперечною власністю. Бачите, ще від старовинних часів українському вухові чужоземні слова були привабливі, козаки мали “реєстер” а не “запис”. Зрозуміло, кожне правило до народних звичаїв має виїмки, однак швидкість присвоєння чужоземних слів останніх пару років в Україні й навідь поза її межами викликає неспокій, а то й тривогу.

Цікаво, що, здебільшого, діаспорники зовсім інакше ставляться до вживання української мови. Вони уникають присвоєння чужоземних слів, але чому? Мова в моїх очах є певного роду “свята справа”. У таборах всі переживали брак власної держави, що мало великий вплив на психіку кожної людини. Будучи в чужім краю без власної держави, ми були начи’б менш вартісні. Мова набрала в таких обставинах особливу вагу, що не конче змінилось коли Україна стала самістійною державою. Мусимо також підчеркнути що в дійсності мова та народні звичаї запобігли розпаду українського суспільства, коли століттями частини населення були під владою різних держав. Я свідомий того, що кожна

жива мова розвивається і тим самим міняється, нові слова з'являються, а деякі набирають нових значень, однак це мусить бути в певних межах “державності”, себто слова мусять включати український корінь або принаймні “слов’янський” корінь. Декотрі особи з якими зустрічався в Україні залюбки присвоюють чужоземні слова. В Україні приблизно 50 мільонів людей, скажім 5% або більше мають вищу освіту, нехай кожний 100-тий з них впроваде одне чужоземне слово в українську мову кожні 2 роки, через 10 років це буде становити 125,000 слів! Може ці припущення зависокі, однак до них потрібно додати допомогу звичайного люду. Що це становить? Це становить прискорення, котре спричинить через 20 років в Україні існування нової мови, котрої назва мабуть буде “укріш”!

Шевченко казав, що мова це душа народу. Чи теперішнє ставлення до народної мови є показник якоїсь глибшої недуги народу? Один із моїх студентів мешкав кілька тижнів з місцевою родиною в Харкові; в той час харківські студенти були в Мийні. Коли цей студент повернувся до Америки, то висловив співчуття з українським народом, котрий може попасти жертвою американської якості торгівельних оголошень. Чи цей студент щось зауважив, що має глибше значіння ніж те, що він висловив? Американці користували демократію верх 200 років, та народ все ще оцінює та перевіряє своє положення включно з своєю мовою. Чи український народ та його вчені також уважно розглядають своє положення, включно з складною справою народної мови?

При цій нагоді мушу звернути увагу на правила в українській мові, котрі найперше слід змінити. Ця думка операється на бажання населення України та його уряду щодо назви столиці та інших міст. Коли українці бажають, щоб назва столиці, яка написана латинкою була “Kyiv” або “Kyiv”, а не “Kiev”, то чому “Maine” не може бути “Мийн,” а мусить бути “Мен”, а “Texas” не може бути “Тексас”, а мусить бути “Техас”. На українській карті західної Європи є місто, котре я ніяк не можу знайти на жодній англійській карті. Українська мова дуже багата на звуки та букви, котрими можна вірно відобразити різні звуки, навідь звуки пташок. То коли ми бажаємо, щоб другі народи вірно наголосили ім’я нашої столиці, чому не можемо віддати ту саму честь та пошану другим народам і не перекучувати імена їх міст чи осіб.

Останнім часом сперечаються з приводу вживання букв “г” та “ґ”. Кажуть, що латинське “g” мусить стати українське “г”, коли пишеться кирилівкою. Коли це правило не зміниться, то не тільки доведе до неприємного положення, але образить певних осіб. Всі правила та закони є для того, щоб відповідали дійсності, зате правило, що торкається букви “g” в українській мові не відповідає дійсності й настав час правило змінити. Тому всі імена, назви, та прізвиська чужоземних осіб треба буквувати за слухом.

На закінчення мушу признатись, що я свідомий, що моя промова не буде мати який небуть вплив на вживання чужоземних слів в Україні. Однак сподіваюсь, що з часом знайдеться якась чарівна людина в Україні, котра зацікавиться цією справою та поведе народ дорогою любові та пошани до рідної мови. Я вважаю, що сьогоднішня гонитва присвоювати англійські та інші чужоземні слова не збагачує українську мову, а тільки її нищить. Чужоземні слова не є необхідними, їх можна уникати в щоденнім житті, а також в так званій “термінології”. Гамір моєї доповіді є поділитись своїми поглядами. Я вдячний що мені дали нагоду.

Дякую за увагу.